

ПОПОВА Н. М.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВЕРБАЛЬНІ ТА НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ФОКУСУВАННЯ ДУМОК ЯК ЖАНРОВА ОСОБЛИВІСТЬ ІНТЕРВ'Ю

У статті досліджуються вербальні та невербальні засоби фокусування думок у жанрі інтерв'ю, до яких належать як мовні одиниці, тактики, структура, так і кінетичні рухи та зорові образи, що впливають на свідомість колективного адресата та на його концептуальний простір.

Ключові слова: жанр, інтерв'ю, вербальні засоби, невербальні засоби, прагматичні цілі.

В статье исследуются вербальные и невербальные средства, фокусирующие мысль в жанре интервью, к которым принадлежат как языковые единицы, так и кинетические движения и зрительные образы, влияющие на сознание коллективного адресата и на его концептуальное пространство.

Ключевые слова: жанр, интервью, вербальные средства, невербальные средства, прагматические цели.

The article deals with studying of verbal and non-verbal means, focusing ideas in the interview genre. Language means, tactics, structures, kinetic movements and visual images influence on collective addressee's consciousness and on addressee's conceptual space.

Key words: genre, interview, verbal means, non-verbal means, pragmatic aims.

Актуальність дослідження полягає в необхідності визначення ефективних засобів впливу та формування концептуального простору адресата, використовуючи засоби масової інформації. Визначення таких вербальних та невербальних засобів дає можливість не лише побудувати прагматично спрямоване висловлювання з максимальним ефектом, але й допомагає глибинному розумінню адресатом змісту діалогу, який відбувається в ході інтерв'ю.

Метою дослідження є визначення прагматично насичених вербальних та невербальних елементів інтерв'ю, що характеризують цей жанр.

Новизна дослідження полягає в аналізі вербальних та невербальних засобів фокусування думок і підкреслення певних висловлювань, які є ідейно навантаженими та які сприяють створення бажаного прагматичного ефекту, в жанрі інтерв'ю.

Об'єктом дослідження є жанр інтерв'ю.

Предметом дослідження є вербальні та невербальні засоби, які створюють прагматичну насиченість дискурсу цього жанру.

Завдяки розвитку дискурсивного аналізу теорія жанрів, спираються на роботи М. М. Бахтіна, почала швидко поглиблюватися завдяки роботам

таких науковців, як А. Д. Белова, М. В. Крижанівська, Г. Ф. Морошкіна, К. Серажим та ін.

Якщо М. М. Бахтін характеризує жанри як стійкі, усталені типи висловлювань, що з'являються з часом у відповідних сферах використання мови та являються типовою формою висловлювання, а не формою мови [1:251], то на сучасному етапі досліджень жанри вивчаються з урахуванням даних аналізу дискурсу, фактично збігаються з його підвидами дискурсу та досліджуються з урахуванням форм життя (нарис, репортаж, інтерв'ю, світська бесіда тощо) [2:12].

Виходячи з того, що “жанр – це, по-перше, специфічний образ відображення дійсності, а по-друге, специфічний спосіб її аналізу” [2:12] (структурно-змістової організації тексту, обумовленої своєрідним відображенням дійсності за характером ставлення до неї автора), а також із того, що дискурс завжди містить у собі три основні компоненти: а) повідомлення про певні події або явища; б) фрагментарне або докладне осмислення ситуації; в) прийоми емоційного впливу на реципієнта (на логіко-понятійному або поняттєво-образному рівні) – інтерв'ю можна виокремити як один із його жанрів.

У сучасному світі телекомунікацій та новітніх технологій інтерв'ю є одним із найпопулярніших жанрів дискурсу. Його можна віднести до інформаційного або, досить часто, переконувального типу дискурсу, або ж дискурсу, метою якого є створення певного концептуального образу в свідомості адресата (скажімо, інтерв'ю із зірками кіно, телебачення, співаками).

Основною відмінністю інтерв'ю від інших жанрів є діалогічна форма спілкування між журналістом та його співрозмовником, погляди, оцінки, думки якого цікаві для третьої сторони, у ролі якої можуть виступати слухачі, читачі, телеглядачі, що, зазвичай, становлять широку аудиторію з найрізноманітнішими вподобаннями та інтересами.

Ініціатором інтерв'ю, яке може відбуватися у формі бесіди, діалогу, полілогу, виступає журналіст. Він ставить запитання до особи, з якою ведеться інтерв'ю, з метою отримання інформації, пояснень, бачення ситуації чи проблеми та шляхів її розв'язання “з перших вуст”.

Жанр інтерв'ю дає багато можливостей розкрити духовний світ співрозмовника, дізнатися про його думки, світогляд, переконання, ставлення до різних явищ у суспільстві поряд з тією ситуацією чи темою, яка є основою інтерв'ю. Такий хід є прагматично зумовленим, оскільки він

допомагає підтримати зацікавленість аудиторії, певним чином поживавлюючи обговорення основного питання.

Специфіка інтерв'ю як жанру полягає в тому, що визначальним ззовні у ході його розгортання є погляд співрозмовника, тоді як внутрішньо діалог скеровується журналістом, який утримує його у межах, необхідних для досягнення поставленої мети. Незважаючи на те, що журналіст намагається триматися осторонь, саме він провокує, заганяє “в куток” або йде на поміч [3:353]. Окрім того, демонстрація поглядів журналіста часто виявляє, прямо чи опосередковано, позицію його співрозмовника, що дає можливість аудиторії порівняти різні погляди.

Журналіст: – *¿Estamos volviendo, en el momento actual a la crispación? Se molestó mucho el Gobierno porque no le avisó que iba a intervenir en el debate de presupuestos y han amenazado con represarias parlamentarias.*

Сапатеро: – *Es una tentación que tiene el Partido Popular, permanentemente, quizá porque creen que eso les puede resultar útil para la confrontación. ¡Ojalá no avancen en esa dirección! Creo que los ciudadanos españoles quieren una vida política serena, limpia y, desde luego, yo voy a mantenerme en esa línea de actuación [8].*

Жанр інтерв'ю дає можливість не лише дізнатися про ставлення співрозмовника до тих чи інших подій, а й створити його психологічний портрет завдяки суб'єктивізації розповіді, оскільки в основі дискурсу лежить живе мовлення.

A mí no me sorprende que no haya mejores servicios sociales con el PP, mejores servicios públicos, que no haya mejor sanidad y mejor educación, eso no va con su filosofía política [8].

Ми бачимо не просто набір суджень, а портрет політика. У центрі уваги – політичний курс Соціалістичної партії Іспанії та її досягнення за час перебування при владі. Поряд з цим, журналіст цікавиться ставленням співрозмовника до суспільно-політичних процесів сьогодення. У мовному плані лексеми, що несуть у собі інформаційне навантаження (*servicios sociales, servicios públicos, mejor sanidad y mejor educación*), переплітаються з експресивно-оцінними (*a mí no me sorprende, su filosofía política*), котрі й формують прагматичний зміст дискурсу.

Оскільки поняття інтерв'ю сьогодні найчастіше використовується аудіо-візуальною системою, то важливими складовими комунікативної компетенції мовця є невербальні елементи, такі як темп, ритм мовлення, особливості паузації. Наповненість пауз та кінетика обличчя є найбільш

чуттєвими показниками психологічного стану комуніканта, його реакції на отримане повідомлення, певну подію тощо [4:276]. Прагматична узгодженість кінетичних компонентів, що сприймаються візуально, підкоряються єдиній ілокутивній меті – справити певне враження на адресата [5:331].

Серед елементів невербального рівня, якими користуються політики і які складають частину їхньої комунікативної компетенції є наступні:

- вокальні характеристики впевненості, такі як глибокий голос, використання різних типів наголосу, вдала паузація інформативних сегментів;

- впевнені рухи рук та голови;

- відкрита посмішка як сигнал психологічного сприйняття співрозмовника, його думок або вдале встановлення контакту з аудиторією;

- виділення ключових моментів за рахунок невербальних компонентів.

Вміння ефективно використовувати невербальні компоненти поряд з вербальними є особливо важливим у жанрі інтерв'ю, де поєднується особистісне та соціально-зорієнтоване спілкування, оскільки журналіст і співрозмовник спілкуються особисто, але висловлювання обох звернені до широкої аудиторії, яка є соціумом. І саме ця соціальна орієнтація виходить на перший план.

Тип інтерв'ю обумовлюється його тематикою, яка включає в себе різні сфери діяльності людини, але об'єднується певною метою: створення взаємодії між людьми задля досягнення загального блага (політичне інтерв'ю), інформувати населення з метою уникнення паніки (медичне інтерв'ю), отримати визнання (інтерв'ю в сфері культури) тощо. Журналіст може вести діалог з будь-якою людиною, думка якої є цікавою, актуальною та авторитетною для широкої аудиторії.

Інтерв'ю містить у собі три складові: вступ, основний зміст та резюмування. Прагматична обумовленість цієї структури допомагає зацікавити адресата (постановка проблеми), утримати його увагу (розгортання обговорення) та підвести підсумок, наголосивши на прагматично вагомому елементі (резюмування).

У вступі зазвичай формулюється основна тема обговорення, причини її постановки або представляється особа, яка є співрозмовником журналіста і розкривається її ставлення до даної теми.

Журналіст: – *El año de cambio de milenio ha sido decisivo en la vida del Partido Socialista Obrero Español. En julio de 2000 el 35 Congreso elige Secretario General a José Luis Rodríguez Zapatero, un diputado por León hasta entonces casi desconocido para la mayoría de los ciudadanos. Un año después el Secretario General del PSOE es uno de los ciudadanos. Un año después el Secretario General del PSOE es uno de los políticos mejor valorados por la opinión pública, su nivel de popularidad es superior al del presidente del Gobierno y el grado de cohesión interna del Partido es sorprendente. ¿"Socialista a fuer de liberal", como dijo Prieto?*

Сапатеро: – *Creo que todo socialista tiene unos valores* [8].

Основний зміст інтерв'ю спрямовано на об'єкти і цілі комунікації. Інформація, що викладається, подає факти та оцінки явищ. Інколи основна тема є лише приводом для розгортання тієї теми, яка насправді цікавить журналіста. Така стратегія використовується у неофіційній обстановці щодо осіб, які мають великий авторитет у суспільстві.

Так, розпитуючи Р. Сапатеро про його захоплення шахами, журналіст непомітно виводить діалог на бачення співрозмовником політики:

Журналіст: – *¿Qué tiene que ver el ajedrez con la política?*

Сапатеро: – *Creo que toda actividad exige inteligencia y el ajedrez es un magnífico exponente de la inteligencia y del sosiego. Los mejores ajedrecistas han sido gente con mucha paciencia y creo que es una buena virtud para la política.*

Журналіст: – *Desde el punto de vista de la política, ¿cómo ve usted el tema de la incorporación del ajedrez al sistema educativo?*

Сапатеро: – *Hay que apoyarlo, obviamente* [8].

У кінці інтерв'ю підбивається підсумок сказаному як у вступній частині, так і в основному змісті. У наведеному вище інтерв'ю, досягнувши комунікативної мети, журналіст завершує його, цікавлячись улюбленим шахістом Р. Сапатеро (що перекликається із вступною частиною бесіди) і прощається з ним до нової зустрічі, яка, зрозуміло, буде стосуватися політики:

Журналіст: – *¿Quién es su jugador preferido?*

Сапатеро: – *Fischer, Bobby Fischer, era un genio total.*

Журналіст: – *Pues muchas gracias de nuevo y hasta otra ocasión.*

Сапатеро: – *A vosotros y a seguir adelante* [8].

Важливою одиницею дискурсу, жанрово оформленого як інтерв'ю, є так званий дискурсний хід. За визначенням Є. Гофмана, це усе те, що

робить і говорить індивід, коли він на черзі. Але, – зазначає дослідник, – партнери по дискурсу висловлюються не лише тоді, коли вони “на черзі”, а комунікативні ходи супроводжуються, як правило, слуховими сигналами. Йдеться про короткі мовні і немовні реакції слухача, котрі не націлені на зміну ролі мовця. Вони лише сигналізують мовцеві про увагу, можливе схвалення чи відхилення [6:201]. У немовному плані – це жести та мімічні рухи, у мовному плані – короткі висловлювання. Окрім контактних сигналів, що сигналізують про увагу (*sí, claro, no sé, en absoluto, por cierto*), дискурсним ходом є також короткі висловлювання, котрі містять коментар.

No es cierto [8].

Más por necesidad [8].

No estoy de acuerdo [8].

Важливим для сприйняття та досягнення прагматичних цілей інтерв'ю є вміння мовця та журналіста фокусувати певну інформацію, що відбувається “завдяки лексичним одиницям, які корелюють з ілокутивною семантикою відповідних мовленнєвих актів” [7:306].

1. Найпоширенішою процедурою фокусування є використання маркерів, що вказують на важливість теми або судження.

Журналіст: – *La sanidad ya está transferida a las autonomías ...*

Сапатеро: – *El Estado tiene que, uno: garantizar una igualdad de prestaciones sanitarias en todo el territorio nacional, esto es muy importante y, dos: tiene que hacer una política de coordinación para la mejora de la calidad y de apertura a lo que representan los nuevos aspectos, las nuevas fronteras de la investigación en el ámbito de la biotecnología* [8].

2. На запитання журналіста, яке не вимагає однозначної відповіді, співрозмовник розкриває свій погляд.

Журналіст: – *¿Y cómo se teje esa nueva realidad?*

Сапатеро: – *Soy optimista y tengo una enorme esperanza. El PSOE tiene la capacidad de entendimiento y de diálogo sincero en esta materia con el PP y creo que también la podemos tener con el PNV. Voy a hacer todo el esfuerzo personal y político para ...* [8].

3. На висловлювану критику дається розгорнене пояснення.

Журналіст: – *El Partido Socialista se acusa a usted de mentiroso en su vida electoral y asegura que en los últimos años los impuestos han subido un 2 por 100 en España. ¿En qué quedamos: se han subido o se han bajado en esta legislatura?*

Рехой: – *Los impuestos se han bajado. Lo que pasa es que ...* [9].

4. Не рідко співрозмовники звертаються до вже висловленого журналістом погляду, фокусуючись, таким чином, на його значущості.

Журналіст: – *Pasqual Maragall ha defendido la necesidad de no convertir ni la Constitución ni los Estatutos en dogmas inamovibles, así como la conveniencia de revisarlos.*

Сапато: – *Es evidente que ni la Constitución ni los Estatutos son dogmas inamovibles* [8].

5. Окремі модусно-орієнтовані висловлювання допомагають запобігти критиці, якщо існує необхідність її уникнення.

Журналіст: – *Los socialistas también le acusan a gobernar para sus amigos.*

Рехой: – *Yo estoy muy orgulloso de decir que con esta reforma fiscal habrá diez millones de personas que no presenten declaración sobre la renta, pero ...* [9].

Висновки та подальші перспективи дослідження. Таким чином, вербальні та невербальні елементи дискурсу інтерв'ю міцно переплітаються між собою, утворюючи прагматичний зміст дискурсу, який сприймається адресатом і міцно закарбовується в його свідомості. Зважаючи на таку підступність прагматичної сітки з мовних одиниць, структур, тактик, кінетики та зорових образів, важливим є подальше вивчення сукупності чинників, які впливають на свідомість широкого кола населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Проблемы речевых жанров / Михаил Михайлович Бахтин // Литературно-критические статьи : сб. науч. трудов / отв. ред. Михаил Михайлович Бахтин – М. : Художественная литература, 1986. – С. 250–272.
2. Белова А. Д. Понятия “стиль”, “жанр”, “дискурс”, “текст” у сучасній лінгвістиці / Алла Дмитрівна Белова // Іноземна філологія : зб. наук. праць / відп. ред. Олександр Іванович Чередниченко. – К. : Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2002. – № 32–33. – С. 11–14.
3. Морошкіна Г. Ф. Маркери кооперативності у телевізійному інтерв'ю / Галина Федорівна Морошкіна // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць / відп. ред. Олександр Іванович Чередниченко. – К. : Видав. Дім Дмитро Бураго, 2002. – Вип 7. – С. 353–363.
4. Крижанівська М. В. Невербальні елементи комунікації як складові комунікативної компетенції у дискурсі телеінтерв'ю // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць / відп. ред. Олександр Іванович Чередниченко. – К. : Видав. Дім Дмитро Бураго, 2002. – Вип 7. – С. 275–285.
5. Сєрякова І. І. Невербалістика: основні напрями дослідження // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. праць / відп. ред. Ніна Миколаївна Корбозєрова. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2009. – Вип. 22. – С. 325–332.
6. Goffman E. The Presentation of Self in Everyday Life / Erving Goffman. – New York : Random House (USA). – 1959. – 307 p.
7. Сєражим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність : [монографія] / Катерина Сєражим. – К. : Ін-т журналістики. – 2002. – 391 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. *Entrevistas con el Presidente del Gobierno español R. Zapatero* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.elsocialista.es/entrev-zapatero.html.
9. *Entrevistas con el líder del PP M. Rejoy* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pp.es/asuntos_interes/interv_impor.asp#rejoy.